

Турска политика према украјинском сукобу: између балансирања и посредовања¹

Вук ЛАЗИЋ

Апстракт

У савременим околностима интензивираних и далекосежних транзиционих процеса, праћених ерозијом формалних и неформалних правила, општом поларизацијом и забрињавајућим порастом милитаризације и непредвидивости у понашању актера, значајно је ограничена способност не само предвиђања већ и спознаје актуелних феномена. У том смислу и државно-национално усмерење Турске, укључујући њен однос према Западу, Русији, исламском свету и незападним актерима представља интересантну теоријско-емпиријску једначину. Спољну политику Турске одликује висок степен комплексности, вишеслојности и амбивалентности који надилази уобичајено присуство ових категорија у сфери међународних односа. Индикативан пример и извесну потврду ове тврдње представља сложен однос Турске према украјинском сукобу. Полазећи од ширег историјског и геополитичког контекста, стратегијског усмерења и регионалне позиције Турске, чланак првенствено тежи да препозна детерминанте и карактеристике, а потом и мотиве и конкретне активности њене политике према релевантним димензијама, чиниоцима и актерима украјинског сукоба. Након сажетог приказа вишеструког значаја Украјине, истраживачка намера усмерена је ка покушају дефинисања сложене позиције Турске, са освртом на испитивање делотворности и ограничења њене позиције засноване претежно на принципу балансирања и покушајима дипломатског посредовања.

Кључне речи: Турска, Украјина, Русија, балансирање, посредовање.

¹ Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2023. године“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2023. године.

Детерминанте и мотиви турског односа према украјинском сукобу

Иако је украјински сукоб обавијен бројним недоумицама, постаје све јасније да његову круцијалну одредницу чини глобална димензија. Из оправданих разлога преовлађује мишљење да се кроз њега преламају не само витални интереси и све гломазнији ангажмани глобалних играча већ и важан сегмент судбине будућег поретка. Притом, развој сукоба прати дубока и далекосежна подела на западне и незападне актере. Имајући у виду снажан утицај глобалних околности на стратешку позицију Турске, корисно је сагледати њено поимање природе актуелних међународних процеса. У турском схватању преовлађује доживљај ових процеса као хаотичних и интересних и, што је најважније, као односа у стању интензивне и неминовне транзиције, са извесном тенденцијом слабљења Запада и јачања незападних актера.

Друга, регионална детерминанта суочава Турску са низом претњи, од појаве сепаратизама који се позивају на „кримски образац“ преко проширења сукоба до губитка регионалне равнотеже, нарочито у односу према Руској Федерацији. Као одговор на ове ризике, Турска се од почетка Украјинске кризе залагала за очување територијалног интегритета и политичког јединства Украјине, као и за дипломатско решавање кризе које искључује санкције и друге методе изолације. Кроз вешту формулацију да је „дипломатија пут, а не санкције“, Турска је још 2014. године одбила да се придружи санкцијама Русији.²

Условно посматрано, трећа детерминанта заснована је на билатералним односима. Иако је Турска, од момента када је као једна од првих држава признала независност Украјине, тежила свеобухватном развоју сарадње, динамика ових односа била је доминантно условљена руско-турским односима који су од постхладноратовског периода бележили континуирани раст и развој.³ Поред превазилажења криза након обарања руског авиона (2015) и убиства руског амбасадора у Турској (2016), руско-турски односи показали су необичну издржљивост и на плану изузетно осетљивог татарског питања.⁴ Ипак, имајући у виду

² Önsöy, M. Caught on the Horns of a Diplomatic Dilemma: the Ukrainian Crisis and Turkey's Response. *Südošteuropa*, vol. 62 no. 2, 254.

³ Нарочито у области развоја војне сарадње са Украјином, приметно је пажљиво ослушкивање реакције из Русије, почевши од испорука беспилотних летелица Бајрактар (2019), преко потписивања Споразума о војно-финансијској сарадњи (2020), до планирања заједничке производње у области наменске индустрије. Jones, D. „Turkey Strengthens Defense Industry With Its Ukraine Partnership“. *Voice of America*, 4 February 2022.

⁴ У жеку Кримске кризе (2014), Давутоглу је указао да Турска неће дозволити никоме да „питање Крима претвори прво у татарско-руску, а потом и турско-руску кризу“. Önsöy,

историјски укоренењено неповерење и низ савремених сучељавања од либијског и сиријског до кавкаског простора, питање стратешке комплементарност и перспективе развоја руско-турских односа остаје велика теоријско-емпиријска енигма.

Генерално посматрано, могуће је препознати четири основна мотива којима је Турска била вођена приликом одређења става и односа према украјинском сукобу. Први мотив, блиско скопчан са глобалном детерминантом, ослања се на концепт стратешке дубине и релевантне чиниоце моћи, посредством којих Турска тежи да из ових процеса изађе као актер са већим степеном аутономије, оснаженим регионалним присуством, институционализованим односом са западним актерима и значајнијом улогом на светском плану.⁵ Тежњу ка повећању стратешке аутономије Турске потврђује низ релативно самосталних и ризичних ангажмана реализованих на простору од Магреба до Кавказа, њена блискоисточна политика и однос према Европској унији и САД.⁶ Ердоганова најавна чланства у Шангајској организацији за сарадњу представља јасан показатељ њеног усмерења ка институционализацији односа са западним актерима.⁷

M. Caught on the Horns of a Diplomatic Dilemma: the Ukrainian Crisis and Turkey's Response, op. cit., 254. Имајући у виду сложене историјске околности и етничке односе на Криму, чини се да су две стране пронашле прихватљив модел заштите интереса Татара. „Putin and Erdogan discuss Crimean Tatars issue“, TASS, 3 April 2015.

⁵ О значају који Турска придаје позиционирању на светском плану сведочи и изјава Ердогана: „Сврха замки које су нам постављане столећима била је јасна. Циљ је био да се Турска искључи из новонасталог глобалног политичког и економског поретка“. Beyaz, Z. F. „Erdogan: Turkiye ostvarila veliki napredak u posljednjih 20 godina“, *Anadolu Agency*, 10. decembar 2022. Након периода афирмисања регионалне улоге и иницијатива, Турска је изнела низ критика, а потом и предлога за преуређење глобалног поретка, укључујући и реформу Организације Уједињених нација. Aral, B. (2019). *The world is bigger than five. Insight Turkey*, vol. 21, no. 4, 71–96.

⁶ Активности на спољнополитичком, економском, финансијском, енергетском и војном плану сведоче о намери јачања стратешке аутономије. Иако Турска већ дуго времена не бележи значајнији напредак на путу европских интеграција, њен отклон од Европске уније потврђује изјава Ердогана: „Не доживљавам Борела као саговорника. Не може он да одређује и формализује наше односе са Русијом. Он нема ни квалификације ни способности за тако нешто. Ко је он да оцењује наше односе са Русијом у контексту санкција?“. „Erdogan criticizes Borrell's call for Turkey to join sanctions on Russia“, TASS, 15 December 2022. Ердоган је крајем прошле године упозорио да Турска о својим војним плановима у Сирији неће упозоравати ни САД ни Русију и да би сви требало да буду свесни да она може доћи „изненада једне ноћи“. Употреба ове фразе алудира на турску војну операцију на Кипру из 1974. године. „Turkey's Erdogan: New ground offensive in Syria 'when convenient'“, *Al Jazeera*, 23 November 2022.

⁷ Након критика из појединих круга ЕУ због учешћа Турске на самиту и најављеног чланства у ШОС-у, уследио је одговор Ердогана: „У тренутку док преговарамо, ми

Корачајући на овом ризичном путу, (не)карактеристичном за државе средњег домета, њена политика мора да препозна и одговори на ризике и изазове који произилазе из глобалне и регионалне динамике блиско скопчане са украјинским сукобом. Свесна важности традиционалних и институционалних веза, али и дубоке кризе у односима са Западом, као и све развијенијих веза са незападним актерима, Турска покушава да избегне ситуацију отвореног глобалног сврставања. Имајући у виду ове претпоставке, Турска од почетка украјинског сукоба тежи да заузме опрезан и избалансиран став. Са глобалном димензијом скопчан је и други мотив који тежи повећању међународног угледа и развоју особеног имиџа Турске, као моћног, кредибилног, мирољубивог и непристрасног актера, који се уједно залаже за солидаран однос према слабим и сиромашним државама и народима.⁸

Трећи мотив утемељен је на суверенистичком менталитету, аутентичном схватању сопствених интереса и императиву њихове заштите, из чега произилази изузетно прагматичан и флексибилан став према кључним актерима украјинског сукоба, који се најочигледније испољава у руско-турским односима.⁹ Најзад, у жељу кампање за опште изборе у Турској, четврти мотив представља унутарполитичка употреба „дипломатских успеха“ постигнутих током Украјинске кризе. На овај начин, додатно се обогаћује брижљиво негована представа о Ердогану као моћном и у свету уваженом лидеру, способном да допринесе чак и решавању једне од највећих послератних криза у свету.

нисмо потчињени Европској унији. Разговарам са свим земљама, јер смо сви део овог света“, Ertan, N. „Why Erdogan’s Shanghai ambitions are risky business, *Al Monitor*“, 20 September 2022.

⁸ Развијена хуманитарна и јавна дипломатија и политика отварања према Глобалном југу и Африци представљају основне полуге за изградњу солидаристичког имиџа. Нарочито од Арапског пролећа, највећи допринос изградњи и урушавању овог имиџа дала је управо турска политика. Ипак, да Турска не одустаје од овог мотива, показују преговори око наставка тзв. Споразума о житу, током којих Ердоган није пропустио прилику да изнесе критике на рачун Запада због неравноправног односа према сиромашним државама и да уједно укаже на турску „посвећеност“ извозу жита у афричке државе. „Türkiye determined to send grain to Africa through Black Sea: Erdogan“, *TRT World*, 8 January 2023.

⁹ Интересне мотиве сликовито описује изјава Ердогана да ће се Европа суочити са озбиљним проблемима због односа према Путину и санкција, уз истицање да „Европа жање оно што је посејала“. „Turkey’s Erdogan says ‘Europe reaping what it sowed’ on energy crisis“, *Reuters*, 6 September 2022.

Политика Турске према украјинском сукобу: између балансирања и посредовања

Став Турске према Украјинској кризи привукао је велику пажњу међународних актера, изазивајући широк спектар реакција од разумевања до изненађења и оштрих критика. Западни кругови описивали су турски став више као исказивање нелагоде него као осуду Русије, док је додатно изненађење изазвало одсуство антируског става. Вешто и ризично балансирајући између зарађених страна, Турска је кроз динамичан, усклађен и комплексан сплет чињења и нечињења пружила низ аргумената у прилог различитим тезама, од подршке и помоћи Украјини, до толерисања и разумевања, па чак и развоја сарадње са Руском Федерацијом. Поред неколицине еволутивних момената, као чиниоци континуитета издвајају се одмерен и избалансиран однос, прагматизам и тежња ка промовисању неутралне и посредничке позиције.¹⁰

Још од почетка украјинског сукоба, Турска је инсистирала на поштовању територијалног интегритета и политичког јединства Украјине и непризнавању резултата референдума и анексија њених региона.¹¹ Такође, Турска је гласала у прилог доношења разноврсних декларација о осуди руских активности.¹² Уједно, две стране одржавале су редовне контакте и састанке на највишем нивоу, укључујући састанке Савета за стратешку сарадњу на високом нивоу успостављеног 2011. године.¹³ Важност ових односа и особен осећај за одабир тренутка, турска дипломатија потврдила је током посете председника Реџепа Ердогана Лавову (*Львів*), када је као вид подршке потписан Меморандум о обнови инфраструктуре.¹⁴ Међутим, може се приметити да у почетној фази

¹⁰ Избалансиран, али и променљив однос Турска је заузела и према питању регулисања поморског саобраћаја кроз мореузе. Иако је у појединим моментима наметала додатне услове и ограничења, она у крајњој линији нису довела до суштинске промене њене политике према овом питању.

¹¹ Након спроведених референдума у Доњецкој, Луганској, Запорошкој и Херсонској области, Министарство спољних послова Турске издало је саопштење у коме се наводи да је реч о „грубом кршењу принципа међународног права“. „Turkey says it won't recognize DPR, LPR, Kherson and Zaporozhye regions as part of Russia“, TASS, 26 September 2022.

¹² Само на нивоу Уједињених нација, Турска је гласала у прилог Резолуције Генералне скупштине 68/262 (2015) која наглашава територијалну целовитост Украјине и нелегалност кримског референдума, док је недавно гласала и у прилог искључења Руске Федерације из Савета за људска права (2022).

¹³ У оквиру овог формата одобрено је више кредита, док су уједно вођени преговори о развоју трговинске сарадње и реализацији заједничких капиталних пројеката. „Turkey to provide \$50 million loan, \$10 million grant to Ukraine: Erdoğan“, Reuters, 20 March 2015.

¹⁴ Редовни састанци највиших представника потврђује висок степен дипломатских односа, док важност који Турска придаје овим односима потврђују датуми појединих састанака,

сукоба Турска није исказивала снажнију критику према руској политици, док се у потоњој фази трудила да не учини директније акције против Русије, што потврђује одбијање увођење санкција и затварања ваздушног простора и избегавање слања значајнијег обима војне помоћи. У моментима када се Русија суочавала са извесном политичком и дипломатском изолацијом у Европи, Турска је изражавала неуобичајено висок степен разумевања за њену позицију.¹⁵

Поред назначене политичке и дипломатске подршке, као акти турске помоћи Украјини могу се препознати поједине активности на војном и економском плану, што потврђује податак да су почетком 2021. године две државе имале преко 30 заједничких пројеката у области наменске индустрије, од којих се издваја заједничка производња беспилотне летелице Акинци (*Akıncı*).¹⁶ Након укључивања Русије у украјински сукоб, одјекнула је вест да је Турска организовала пребацивање 450 бораца из Сирије на украјинско ратиште.¹⁷ Недуго затим, појавила се информација о присуству 3.000 припадника организације Сиви вукови на харковском и одеско-николајевском правцу.¹⁸ Још од првих испорука беспилотних летелица Бајрактар ТБ2, турски инструктори вршили су обуке

попут непланиране тродневне посете Давутоглуа Кијеву, одмах након догађаја на Мајдану (2014) и састанак Ердоган–Зеленски у јеку руске офанзиве (2022). „Türkiye, Ukraine sign MoU on reconstruction during Erdoğan's visit“, *Daily Sabah*, 18 August 2022.

¹⁵ Једну од првих изјава овог типа дао је министар спољних послова Мевлут Чавушоглуа (*Mevlüt Çavuşoğlu*) када је истакао да „неке чланице НАТО-а не желе да дође до краја сукоба“. „Turkish FM says some NATO states want Ukrainian war to continue“, *Hürriyet Daily News*, 21 April 2022. У том контексту, посебно је индикативна изјава Ердоган да „САД и Запад немају границе у нападању Русије (...) Русија није обична држава, она је моћна држава. Наравно, Запад, предвођен САД, напада Русију готово без граница. У свему томе, Русија се, наравно, одупире“. „Turkey seeks Ukraine peace talks despite Western actions, Erdoğan says“, *Reuters*, 12 November 2022. Такође, Ердоган је уочи самита Г20 у Индонезији истакао да би долазак Путина био сврсисходан. Guldogan, D. „Extension of Black Sea grain deal would be right: Turkish president“, *Anadolu Agency*, 12 November 2022. Приликом инцидента са падом ракете на територију Пољске, Ердоган је изјавио: „Морам да поштујем став Русије, која је рекла да ово није њена ракета. За нас је то важно. Прелиминарни подаци показују да Русија није имала никакве везе са тим инцидентом“. „Erdoğan says Russia had 'nothing to do with' Poland explosions“, *Reuters*, 16 November 2022.

¹⁶ У овом пројекту украјинска страна била је задужена за израду мотора беспилотне летелице. „Sybiha: Turska i Ukrajina nastavljaju zajedničku realizaciju preko 30 projekata namjenske industrije“, *TRT Haber*, 11. januar 2021.

¹⁷ „Turkey Deploys Syrian Jihadists to Aid Ukraine Against Russia“, *Asbarez*, 09 March 2022.

¹⁸ Сиви вукови су десничарска паравојна организација, која се доводи у уске везе са Партијом националистичког покрета, коалиционим партнером Ердоганове Партије правде и развоја. У неким европским државама проглашена је за терористичку организацију. „Thousands of Turkish militants and nationalists 'Grey Wolves' deployed to Ukraine“, *Avia.Pro*, 27 April 2022.

припадника Оружаних снага Украјине на аеродрому у Хмељницькој области.¹⁹ У жеку војних активности на харковском правцу, украјински амбасадор у Турској Васил Бондар (*Василь Бондар*) најавио је изградњу фабрике за турско-украјинску производњу беспилотних летелица Бајрактар ТБ2.²⁰ Већ сутрадан појавиле су се информације да су Оружане снаге Украјине добиле серију од 50 оклопних возила марке Кирпи турске производње.²¹ Крајем прошле године, Турска је испоручила Украјини високопрецизне ракете ТРЛГ-230 и ракете ваздух-ваздух са инфрацрвеном главом за Бајрактар ТБ2.²² Поједини војни аналитичари истицали су централну важност високопрецизних ракета ТРЛГ-230 и Бајрактара ТБ2 у недавној победи Азербејџана у Нагорно-Карабаху (Арцах). Извесну пометњу у руско-турским односима изазвала је вест из западних медија, према којој је Турска, још од краја 2022. године, Украјини достављала америчку касетну муницију. Након руског захтева за детаљнијим појашњењем ситуације, уследили су деманти надлежних органа Турске.²³ У овом периоду појавиле су се индиције о извесној умешаности одређених кругова из Турске у подстицање вишедневних протеста у Дагестану усмерених против мера делимичне мобилизације.²⁴ Такође, поједини руски званичници указали су на „културно-пропагандни ангажман“ Турске, који се, најчешће посредством агенције ТИКА, повремено усмерава и ка подстицању сепаратизма на Криму.²⁵

Са друге стране, Турске је пружила аргуменате у прилог тези о развоју сарадње са Руском Федерацијом, од тврдокорног става по питању неувођења санкција до развоја трговинских и енергетских односа.²⁶ У том

¹⁹ „Bayraktar TB2 shock UAVs for Ukraine: where are they going to use the APU“, *Top War*, 19 May 2020.

²⁰ Пројекат је отказан због интензивираних ратних дејстава. „Turkey’s Baykar buys land to produce Bayraktar in Ukraine: Ambassador“, *Daily Sabah*, 8 August 2022.

²¹ Saballa, J. „Ukraine Receives 50 Kirpi Armored Vehicles From Turkey“, *The Defense Post*, 10 August 2022.

²² Soyulu, R. „Turkey supplied laser-guided missiles to Ukraine“, *Middle East Eye*, 23 November 2022.

²³ Soyulu, R. „Turkey Russia-Ukraine war: Turkey denies supplying Kyiv with cluster munitions“, *Middle East Eye*, 14 January 2023.

²⁴ „Акцији протеста в Дагестане против мобилизацији готовили за рубежом — Меликов“, *Regnum*, 26 September 2022.

²⁵ Ирхин, А. & Демешко, Н. „Крымский аспект российско-турецких отношений: факторы мягкой и жесткой силы“, *Perspektivy*, https://www.perspektivy.info/oikumena/politika/krymskij_aspekt_rossijsko-tureckih_otnoshenij_factory_magkoj_i_zhestkoj_sily_2019-08-28.htm, 08/03/2023.

²⁶ У оквиру трговинске размене вредне 26 милијарди долара (2021), посебан значај има увоз енергената из Русије. Такође, руски туристи доприносе извесном побољшању

светлу, посебно место заузимају два капитална енергетска пројекта – изградња нуклеарне електране Акују (*Akuyu*), чије се отварање очекује у наредним месецима, и договорена изградња гасног чворишта које би Турску учинило једним од најважнијих играча на енергетској шаховској табли.²⁷ У контексту руских финансијских изазова и убрзаног тренда дедоларизације светског система може се сагледати и договор о плаћању 25% вредности увезеног гаса у рубљама.²⁸ На војном плану, посебну пажњу привукло је упозорење из САД упућено турским банкама и фирмама, у коме се истиче да ће извоз хемикалија, микрочипова и друге робе која помаже ратне напоре Русије бити тумачено као кршење санкција.²⁹ Ширу слику о разумевању позиције и становишта Русије заокружила су писања појединих турских медија, праћена у одређеној мери растућим антизападним сентиментом.³⁰

Од самог почетка украјинског сукоба, Турска је све актере позвала на уздржаност, инсистирајући притом на неопходности постизања дипломатског решења.³¹ Полазећи од посредничких потенцијала и редовних контаката са зараћеним странама, Турска се све активније препоручивала као непристрасан и кредибилан посредник. Док су прве најаве турске медијације забележене на самом почетку сукоба (2014), оне су касније реактуелизоване током 2018. године и најзад након фебруара 2021. године.³² Иако су природа и одлике украјинског сукоба увелико

посрнуле турске економије. Стога и не чуди информација да су у жеку западних санкција Русији поједине турске банке дозволиле примену руског платног система Мир. „Major Turkish Banks Halt Use of Russia’s Mir Payment System“, *The Moscow Times*, 20 September 2022.

²⁷ Након уништења Северног тока 2, акценат је стављен на безбедносни аспект енергетске сарадње, што потврђује снажнији руско-турски надзор над гасоводом, који је наводно резултирао спречавањем неколицине терористичких напада. Широко разумевање на овом плану потврђује и одлагање турског плаћања гаса до 2024. године. Kozok, F., Karakaya, K. & Koc, C. „Turkey Wants Russia to Delay Its Gas Payments Until 2024“, *Bloomberg*, 3 October 2022.

²⁸ „Putin: 25% of Russian gas supplies to Turkey will be paid for in roubles“, *Reuters*, 16 September 2022.

²⁹ Spicer, J. „U.S. warns Turkey on exports seen to boost Russia’s war effort“, *Reuters*, 5 February 2023.

³⁰ У значајном делу турских медија појављују се не само песимистичне прогнозе по питању успеха политике Запада и Украјине већ и критички текстови усмерени према Западу и САД.

³¹ Турска дипломатија подржала је досадашње бројне мировне предлоге везане за Украјину, почевши од дуготрајних преговора, а потом и потписивање Минског споразума (2014), закључно са недавним кинеским предлогом. „Turkey Backs China’s Peace Plan If It Creates ‘foundation For Negotiation’: Erdogan’s Aide“, *Republic World*, 27 March 2023.

³² „Турска могући посредник у спору Русије и Украјине“, *Политика*, 29. новембар, 2022.

надилазиле њене посредничке потенцијале и капацитете, Турска није одустајала од инсистирања на овој, у извесној мери и самопрокламованој улози.³³ Изузетна политичка осетљивости медијаторског ангажмана захтева редовну комуникацију, координацију и информисање низа релевантних и заинтересованих актера.³⁴ Због различитих, објективних и субјективних разлога, Турска се у овој мисији углавном суочавала са неуспесима, попут иницирања идеје о локалном миру.³⁵ Свакако, њена посредничка мисија може се окарактерисати као ангажман средњег обима, који је врхунац доживео током две рунде директних преговора украјинске и руске делегације, одржаних у Анталији 10–14. марта 2022. године.³⁶ Без дилеме, као највеће достигнуће на овом плану може се издвојити Иницијатива о безбедном транспорту житарица и прехранбених производа, у чијем су преговарању и потписивању медијаторску улогу имале Турска и Уједињене нације.³⁷

Притом, у сарадњи са низом међународних организација, укључујући и Црвени крст, Турска је допринела склапању низа договора о размени ратних заробљеника.³⁸ Најзад, иако је у последњем случају реч о минималном посредничком ангажману Турске, не треба пренебрегнути

³³ Ердоган је у више наврата током протекле године без успеха, али и без престанка, покушао да реактуелизује идеју о Турској као медијатору, од самита у Астани преко бројних телефонских разговора до самих преговора о Споразуму о житу. „Erdogan discusses Black Sea grain deal with Putin, Zelensky“, *Reuters*, 11 December 2022, Putin may meet Erdogan in Astana to discuss idea of Russia-West talks“, *Euractiv*, 11 October 2022.

³⁴ У појединим медијима појавиле су се информације да је Турска на више западних адреса доставила мапу пута за решавање украјинског питања. „Turkey wants to arrange Russia-West negotiations, says Turkish journalist“, *The New Voice of Ukraine*, 9 October 2022.

³⁵ „Turkey Ready To Push For ‘Local Cease-Fires’ In Ukraine“, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 22 July 2022.

³⁶ Догађај који је привукао велику међународну пажњу, отворио је Ердоган са својим уводним говором. Fahim, K., Stern, D. L., Lamothe, D. & Khurshudyan, I. „Ukraine-Russia talks stir optimism, but West urges caution“, *Washington Post*, 29 March 2022.

³⁷ У присуству званичника УН, делегације Русије, Турске и Украјине потписали су тзв. Споразум о извозу жита у Истанбулу, 17. јула 2022. године. Иако су његову реализацију пратили застоји и трзавице, чињеница да је он недавно продужен потврђује његову одрживост и перспективу. „Russia, Ukraine seal grain deal in Istanbul“, *Le Monde with AFP*, 22 July 2022.

³⁸ Турска је у сарадњи са Црвеним крстом и Уједињеним нацијама изнела предлог евакуације опкољених украјинских снага из индустријског комплекса Азовстала (Азовстал). Gall, C. „Turkey Offers to Evacuate Mariupol Fighters Despite Disagreements“, *The New York Times*, 14 May 2022. Подаци говоре да је Турска, закључно са фебруаром 2023. године, учествовала у размени готово 2.000 припадника оружаних снага Русије и Украјине, укључујући цивиле и политичаре, попут украјинског опозиционара Виктора Медведчука (Виктор Медведчук). Altun, T. „Over 2,000 prisoners exchanged between Russia, Ukraine since start of war“, *Anadolu Agency*, 23 February 2023.

из вида ни састанке између високих обавештајних и војних делегација Русије и САД, од којих су неки одржани на територији Турске.³⁹

Закључак

Напоследку, вреди напоменути да се турска политика балансирања и посредовања суочава са низом унутрашњих и спољних ограничења. Први изазов огледа се у реалној опасности од губитка стабилне међународне позиције у највећој мери услед пренапрегнутости њеног спољнополитичког ангажмана.⁴⁰ Крхка равнотежа и све већи терет извесне тактичке клацкалице којој Турска прибегава постају све очигледнији, што у садејству са интензивираном регионалном и глобалном динамиком може да произведе стратешки неповољну ситуацију.⁴¹ Погоршање односа са западним актерима, а нарочито са САД, на више нивоа односа, отежава њену стратешку позицију и могућност балансирања.⁴² Са друге стране, остаје питање да ли ову ситуацију могу надоместити односи са незападним актерима, имајући у виду очигледан изостанак њихове институционализације и чвршћих облика сарадње. Свакако, досадашње искуство Турске показује да она поседује скривите механизме извесног ширења рационално претпостављених граница пренапрегнутости. Други изазов обухвата низ објективних и субјективних ограничења њених посредничких потенцијала и капацитета. За разлику од искустава у блискоисточним споровима, Турска је у случају украјинског сукоба, упркос одређеним

³⁹ Имајући у виду општи пораст интензитета глобалног сучељавања, разговор у Анкари, између шефа Спољнообавештајне службе Русије Сергеја Наришкина (*Sergey Naryshkin*) и директора Централнообавештајне агенције Вилијама Бернса (*William Burns*), био је посвећен управо спречавању избијања нуклеарног сукоба. „U.S.-Russia meeting was key to prevent escalation, Erdogan tells Putin“, *Reuters*, 18 November 2022.

⁴⁰ На овај или онај начин, страх од пренапрегнутости препознају бројни турски аутори.

⁴¹ Изјава некадашњег саветника за националну безбедност САД Џона Болтона да би „чланство Турске у НАТО-у могло би бити доведено у питање 2023. године“, због њене неспремности да заузме оштар антируски став може да буде својеврсна опомена и подсећање да балансирање има своје границе. „Ex-US senior official Bolton snubbed over Turkish elections meddling call“, *Daily Sabah*, 19 January 2023.

⁴² Иако се односи САД и Турске налазе у вишегодишњој депресији, нову фазу њихове кризе обележила је изјава министра унутрашњих послова Турске Сулејмана Сојлуа (*Süleyman Soyulu*): „Сваки амерички амбасадор се пита како могу да наудим Турској, и то је један од наших највећих проблема већ дуги низ година. (...) Ердоган је уништио све њихове планове. (...) Склањајте прљаве руке са Турске, јасно знам које сте кораке предузели и како желите да узбуркате Турску“. „Turkiye interior minister to US ambassador: 'Take your dirty hands off Turkiye'“, *Middle East Monitor*, 4 February 2023.

критикама и кризним моментима, у начелу успела да задржи статус релативно неутралног посредника.⁴³ Поред наведених изазова, Турске се суочава и са низом унутрашњих противуречности и објективних ограничења. Дубока, сложена и вишедимензионална, идентитетска, друштвена, међуетничка, политичка, институционална и економска криза не представља повољан амбијент за реализацију ширих спољнополитичких задатака, нарочито оних амбициозних и захтевних који се односе на украјински сукоб.

Генерално посматрано, на примеру комплексне и вишедимензионалне политике према украјинском сукобу, обележеном снажним регионалном и глобалном детерминантом, гломазним ангажманом актера и далекосежним последицама, Турска је потврдила да у стратешком погледу остаје доследна досадашњем становишту усмереном ка повећању пре свега стратешке аутономије и независности, а потом и јачању преосталих аспеката присуства на међународном плану. Изузетно сликовит и тачан опис операционалног аспекта спољнополитичке доктрине Турске пружио је Дарко Танасковић кроз формулу „један правац, више наизменичних смерова“.⁴⁴

⁴³ У појединим медијима појавила се изјава председника Зеленског (*Володимир Зеленський*) у којој је изнета критика на рачун „дуплих стандарда“ турског става према украјинском питању. Убрзо потом украјински амбасадор у Турској објаснио да је изјава истргнута из контекста. „Zelensky's 'double-standard' remarks about Turkey taken out of context: ambassador“, *Turkish Minute*, 3 May 2022. Недавно затим украјински амбасадор у Турској Васил Бондар оптужио је Турску да купује „украдено украјинско жито“. „Ukraine envoy says Turkey among destinations of grain stolen by Russia“, *Reuters*, 3 June 2022.

⁴⁴ Танасковић, Д. „Танасковић: Турска спољна политика – један правац, више наизменичних смерова“, *Све о Српској*, 29. јануар 2022.

Библиографија

- „Акције протеста в Дагестане против мобилизацији готовили за рубежом – Меликов“, *Regnum*, 26 September 2022.
- Altun, T. „Over 2,000 prisoners exchanged between Russia, Ukraine since start of war“, *Anadolu Agency*, 23 February 2023.
- „Bayraktar TB2 shock UAVs for Ukraine: where are they going to use the APU“, *Top War*, 19 May 2020.
- Berdal, A. (2019). The world is bigger than five, *Insight Turkey*, vol. 21, no. 4, 71–96.
- Beyaz, Z. F. „Erdogan: Turkiye ostvarila veliki napredak u posljednjih 20 godina“, *Anadolu Agency*, 10. decembar 2022.
- Gall, C. „Turkey Offers to Evacuate Mariupol Fighters Despite Disagreements“, *The New York Times*, 14 May 2022.
- Dorian, J. „Turkey Strengthens Defense Industry With Its Ukraine Partnership“, *Voice of America*, 4 February 2022.
- Guldogan, D. „Extension of Black Sea grain deal would be right: Turkish president“, *Anadolu Agency*, 12 November 2022.
- „Erdogan criticizes Borrell’s call for Turkey to join sanctions on Russia“, *TASS*, 15 December 2022.
- „Erdogan discusses Black Sea grain deal with Putin, Zelenskyy“, *Reuters*, 11 December 2022.
- „Erdogan says Russia had ‘nothing to do with’ Poland explosions“, *Reuters*, 16 November 2022.
- „Ex-US senior official Bolton snubbed over Turkish elections meddling call“, *Daily Sabah*, 19 January 2023.
- Kareem, F., Stern, D. L., Lamothe, D. & Khurshudyan, I. „Ukraine-Russia talks stir optimism, but West urges caution“, *Washington Post*, 29 March 2022.
- Kozok, F., Karakaya, K. & Koc, C. „Turkey Wants Russia to Delay Its Gas Payments Until 2024“, *Bloomberg*, 3 October 2022.
- „Major Turkish Banks Halt Use of Russia’s Mir Payment System“, *The Moscow Times*, 20 September 2022.
- Önsoy, M. (2014). Caught on the Horns of a Diplomatic Dilemma: the Ukrainian Crisis and Turkey’s Response. *Südosteuropa. Zeitschrift für Politik und Gesellschaft*, no. 62, 250–264.
- „Putin and Erdogan discuss Crimean Tatars issue“, *TASS*, 3 April 2015.
- „Putin may meet Erdogan in Astana to discuss idea of Russia-West talks“, *Euractiv*, 11 October 2022.

- „Putin: 25% of Russian gas supplies to Turkey will be paid for in roubles“, *Reuters*, 16 September 2022.
- Ragip, S. „Turkey Russia-Ukraine war: Turkey denies supplying Kyiv with cluster munitions“, *Middle East Eye*, 14 January 2023.
- Ragip, S. „Turkey supplied laser-guided missiles to Ukraine“, *Middle East Eye*, 23 November 2022.
- „Russia, Ukraine seal grain deal in Istanbul“, *Le Monde with AFP*, 22 July 2022.
- Saballa, J. „Ukraine Receives 50 Kirpi Armored Vehicles From Turkey“, *The Defense Post*, 10 August 2022.
- Spicer, J. „U.S. warns Turkey on exports seen to boost Russia’s war effort“, *Reuters*, 5 February 2023.
- „Sybiha: Turska i Ukrajina nastavljaju zajedničku realizaciju preko 30 projekata namjenske industrije“, *TRT Haber*, 11. januar 2021.
- „Thousands of Turkish militants and nationalists ‘Grey Wolves’ deployed to Ukraine“, *Avia.Pro*, 27 April 2022.
- „Turkey Backs China’s Peace Plan If It Creates ‘foundation For Negotiation’: Erdogan’s Aide“, *Republic World*, 27 March 2023.
- „Turkey Deploys Syrian Jihadists to Aid Ukraine Against Russia“, *Asbarez*, 09 March 2022.
- „Turkey Ready To Push For ‘Local Cease-Fires’ In Ukraine“, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 22 July 2022.
- „Turkey says it won’t recognize DPR, LPR, Kherson and Zaporozhye regions as part of Russia“, *TASS*, 26 September 2022.
- „Turkey seeks Ukraine peace talks despite Western actions, Erdogan says“, *Reuters*, 12 November 2022.
- „Turkey to provide \$50 million loan, \$10 million grant to Ukraine: Erdoğan“, *Reuters*, 20 March 2015.
- „Turkey wants to arrange Russia-West negotiations, says Turkish journalist“, *The New Voice of Ukraine*, 9 October 2022.
- „Turkey’s Baykar buys land to produce Bayraktar in Ukraine: Ambassador“, *Daily Sabah*, 8 August 2022.
- „Turkey’s Erdogan: New ground offensive in Syria ‘when convenient’“, *Al Jazeera*, 23 November 2022.
- „Turkey’s Erdogan says ‘Europe reaping what it sowed’ on energy crisis“, *Reuters*, 6 September 2022.
- „Turkish FM says some NATO states want Ukrainian war to continue“, *Hürriyet Daily News*, 21 April 2022.

- „Türkiye determined to send grain to Africa through Black Sea: Erdogan“, *TRT World*, 8 January 2023.
- „Turkiye interior minister to US ambassador: ‘Take your dirty hands off Turkiye’“, *Middle East Monitor*, 4 February 2023.
- „Türkiye, Ukraine sign MoU on reconstruction during Erdoğan’s visit“, *Daily Sabah*, 18 August 2022.
- „U.S.-Russia meeting was key to prevent escalation, Erdogan tells Putin“, *Reuters*, 18 November 2022.
- „Ukraine envoy says Turkey among destinations of grain stolen by Russia“, *Reuters*, 3 June 2022.
- „Zelensky’s ‘double-standard’ remarks about Turkey taken out of context: ambassador“, *Turkish Minute*, 3 May 2022.
- Ирхин, А. & Демешко, Н. „Крымский аспект российско-турецких отношений: факторы «мягкой и жесткой силы»“, *Perspektivy*, https://www.perspektivy.info/oikumena/politika/krymskij_aspekt_rossijsko-tureckih_otnoshenij_factory_magkoj_i_zhestkoj_sily_2019-08-28.htm, 08/03/2023.
- Танасковић, Д. „Танасковић: Турска спољна политика – један правац, више наизменичних смерова“, *Све о Српској*, 29. јануар 2022.
- „Турска могући посредник у спору Русије и Украјине“, *Политика*, 29. новембар 2022.

TURKISH POLICY TOWARDS THE UKRAINIAN CONFLICT: BETWEEN BALANCING AND MEDIATION

Vuk LAZIĆ

SUMMARY

In the contemporary circumstances of intensified and far-reaching transition processes, followed by the erosion of formal and informal rules, general polarization and a worrying increase in militarization and unpredictability in the behavior of actors, the cognitive ability, not only to predict, but also to understand current phenomena is significantly limited. In this sense, Turkey state-national orientation, including its relationship to the West, Russia, the Islamic world and non-Western actors, represents an interesting theoretical-empirical equation. Turkey's foreign policy is characterized by a high degree of complexity, layers and ambivalence that goes beyond the usual presence of these categories in the sphere of international relations. An indicative example and a certain confirmation of this claim is Turkey's complex relationship with the Ukrainian conflict. Starting from the wider historical and geopolitical context, strategic direction and regional position of Turkey, the article primarily aims to recognize the determinants and characteristics, and then the motives and concrete activities of its policy according to the relevant dimensions, factors and actors of the Ukrainian conflict. After a brief presentation of the multiple importance of Ukraine, the research intention is directed towards an attempt to define the complex position of Turkey, with reference to the examination of the effectiveness and limitations of its position based mainly balancing principle and diplomatic mediation attempts.

Keywords: Turkey, Ukraine, Russia, balancing, mediation.